

موانع قانونی و نهادی استقرار مدیریت یکپارچه منابع آب در نظام مدیریت آب ایران

صادق جمالی، کارشناس ارشد حقوق محیط زیست، پژوهشگر حقوق آب، دانشگاه شهید بهشتی،
تهران، ایران*

*پست الکترونیکی: jamali5765@karshenasan.ir

چکیده:

بسیاری از کارشناسان و سازمان‌های بین‌المللی، بحران آب، را حاصل مدیریت بی‌کفایت، قوانین و نهادهای ناکارآمد می‌دانند و برای مقابله با آن، رهیافت مدیریت یکپارچه منابع آب را توصیه می‌کنند. بنابراین لازمه استقرار مدیریت یکپارچه منابع آب و حرکت در مسیر حکمرانی مطلوب؛ اصلاح و بازنگری قوانین و ساختارهای اداری موجود است. ضمن اینکه تجزیه و تحلیل عناصر حکمرانی آب نیز متضمن تشخیص مقررات قانونی و نهادی به روشی سیستماتیک می‌باشد که شکل‌گیری و کاربرد این اصول را در چارچوب‌های مختلف قانونی تسهیل می‌کند. اطمینان از مدیریت و عملکرد نهادهای تصمیم‌گیر بر مبنای قانون، متضمن تعریف جایگاه تنظیم‌گری با بهره‌گیری از توان نهادهای تنظیم‌گر می‌باشد. برای دستیابی به این اهداف، نخستین گام؛ ارزیابی حقوقی و ساختاری نظام مدیریت آب کشور با هدف شناسایی موانع قانونی و نهادی است.

واژگان کلیدی: مدیریت یکپارچه منابع آب، حکمرانی مطلوب، تنظیم‌گری، شفافیت، مشارکت عمومی، پاسخ‌گویی

۱- مقدمه

در صورتی که مصرف آب به شکل موثری، مدیریت و برنامه‌ریزی نشود، استفاده کمی و کیفی از آب منجر به ایجاد اثرات جانبی زیانباری بر منابع آب و دیگر منابع طبیعی می‌گردد. با توجه به اینکه می‌توان از طریق تصویب قوانین مقتضی [و بازنگری و اصلاح قوانین موجود] در خصوص منابع آب و ایجاد مدیریت مناسب، از وقوع چنین اثرات منفی اجتناب نمود، لذا با اطمینان خاطر می‌توان اظهار داشت که توسعه، حفاظت و کاهش تقاضا در منابع آب، تا حدود زیادی به میزان کارایی نهادها و قوانین آب هر کشور بستگی دارد [۱].

تقویت بعد سازمانی با تدوین سیاست‌ها (خط‌مشی سیاسی)، قوانین و مصوبات و تشکیلات کارآمد برای اجرای رویکرد بهم پیوسته در مدیریت منابع آب بسیار حایز اهمیت است [۲]. افزایش کارآمدی قوانین و کارایی سازوکارهای حقوقی و ساختارهای حاکمیتی ذریبط، وابسته به پیاده‌سازی و رصد مستمر آن‌ها با هدف ممانعت از هرگونه انحراف از منافع عمومی است. به همین جهت، ایجاد سیستمی تحت حاکمیت قانون، بر اساس تنظیم‌گری فعال و مبتنی بر اصول سه‌گانه حقوقی حکمرانی مطلوب یعنی؛ شفافیت، مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری و نیز پاسخ‌گویی و دادرسی سریع و منصفانه با هدف ارتقای نظام مدیریت آب کشور، ضروری به نظر می‌رسد.

۲- بیان مساله

Matondo معتقد است؛ مانع اصلی در حصول به مدیریت یکپارچه منابع آب، عدم وجود ساختارهای اداری توانمند برای اجرای سیاست‌ها و قوانین، همچنین فقدان قوانین کارآمد و متناسب با چالش‌های موجود و پیش رو است [۳]. مدیریت یکپارچه منابع آب برای تحقق در عرصه عمل نیازمند اصلاح و مهندسی مجدد ساختارهای اداری موجود [و بازنگری قوانین] می‌باشد و یا به عبارتی نیازمند «حکمرانی مؤثر در آب» است [۴].

مفهوم حکمرانی آب، نخست به اولویت‌بندی دقیق موضوعات تنظیم‌گری، تخصیص و کنترل کیفیت منابع آب یک کشور تاکید دارد. علاوه بر آن، حکمرانی آب به ایجاد سازوکارهایی با هدف تصمیم‌گیری و مدیریت بهتر نیز اشاره می‌کند [۵]. تمرکز ارزیابی‌های مختلف در تنظیم‌گری این است که از مدیریت و عملکرد نهادهای تصمیم‌گیر بر اساس قانون، اطمینان حاصل شود [۶].

حکمرانی مطلوب با ایجاد سازوکارهای لازم، در مسیر مقابله با فساد، جرایم سازمان‌یافته و مدیریت ناکارآمد که از موانع رشد اقتصادی یک کشور هستند، گام برمی‌دارد. حکمرانی آب [از منظر حقوقی] عملکردی بر پایه سه اصل؛ شفافیت، مشارکت عمومی و دسترسی به دادرسی می‌باشد. سازوکارهای حکمرانی، مصرف‌کنندگان آب را آگاه ساخته و باعث می‌شود که ایشان در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت داشته و در برابر مراجع قضایی یا اجرایی حق جبران سریع داشته باشند. تجزیه و تحلیل حکمرانی آب، متضمن تشخیص مقررات قانونی و نهادی به روشی سیستماتیک می‌باشد که شکل‌گیری و کاربرد این اصول را در چارچوب‌های مختلف قانونی تسهیل می‌کند [۷]. بنابراین به نظر می‌رسد، نخستین موضوع اصلی برای تغییر رویکرد در مدیریت آب کشور و استقرار مدیریت یکپارچه منابع آب و تعریف مفاهیم جدیدی مانند حکمرانی مطلوب آب؛ شناسایی موانع قانونی و ساختاری حاکم بر نظام مدیریت آب کشور باشد.

لذا مساله اصلی متن سیاستی حاضر بر این موضوع استوار گردیده که «برای حرکت در مسیر حکمرانی مطلوب و استقرار مدیریت یکپارچه منابع آب، چه موانع قانونی و ساختاری در نظام مدیریت آب کشور وجود دارد؟»

۳- اهداف

در نوشتار حاضر، بر اساس عناصر حقوقی حکمرانی مطلوب، یعنی؛ ۱. شفافیت و دسترسی به اطلاعات، ۲. مشارکت عمومی و ۳. پاسخ‌گویی و دسترسی به دادرسی، اسناد بالادستی و قوانین و نیز نهادهای اصلی ذریبط در حوزه آب بررسی می‌شود تا با احصاء موانع قانونی و ساختاری موجود، چالش‌های پیش رو برای حرکت در مسیر حکمرانی مطلوب و تحقق مدیریت یکپارچه منابع آب شناسایی شود.

لازم به ذکر است که در این متن، دو دستگاه وزارت نیرو و وزارت جهاد کشاورزی در جایگاه نهادهای تصمیم‌گیر و سه نهاد دولتی شورای عالی آب، سازمان حفاظت محیط زیست و شورای اقتصاد در جایگاه نهادهای تنظیم‌گر نظام مدیریت آب کشور قرار گرفته‌اند. هرچند با توجه به ماهیت نوشتار، اشارات کوتاهی به دو نهاد تنظیم‌گر قضایی دیوان عدالت اداری و سازمان بازرسی کل کشور خواهد آمد.

۴- تبیین اصول حقوقی حکمرانی آب

عنصر شفافیت در سیستم حکمرانی، به عنوان سازوکار اصلی در مبارزه علیه فساد، جرایم سازمان‌یافته و سوءمدیریت شناخته می‌شود [۸]. ایجاد معیارهایی در جهت افزایش و بهبود اطلاعاتی که گردآوری می‌شود، از ناهمسانی اطلاعات و ناکارآمدی که نتیجه انحراف از اصول اخلاقی و انتخاب نامطلوب است، جلوگیری می‌کند. بنابراین، شفافیت می‌تواند فرآیند تصمیم‌گیری و تنظیم‌گری را کارآمدتر نماید [۹].

مشارکت در فرآیند تصمیم‌گیری و حمایت مستقیم در برابر نهادهای دولتی، باعث ارتقای جایگاه و تحقق سیاست عمومی می‌شود. مشارکت فقط دعوت به حضور در بخشی از یک فرآیند نیست، بلکه دادن حق و تکلیف با هدف رسمیت بخشیدن جایگاه اشخاص به عنوان یک شهروند به جای بهره‌برداران یا مشتریان و استقرار نهادهای حقوقی تنظیم‌گر است تا اقدامات محرومیت‌زا و تبعیض‌های ناروا را رصد کنند [۱۰].

کاربرد اصل پاسخ‌گویی زمانی عینیت می‌یابد، که به چالش کشیدن یک تصمیم به نحو موثری امکان‌پذیر باشد، به عنوان مثال تصمیمات خاصی که غیرعادلانه یا نامناسب به نظر بیایند [۱۱]. اگر تصمیمی به چالش کشیده شود، لازم است که شخص یا نهاد تصمیم‌گیر، توجیه منطقی به شخص یا هر گروه ذی‌نفع دیگری در خصوص تصمیمات خود ارائه

دهد[۱۲]. وجود نظام حقوقی قابل پیش‌بینی و نهادهای قضایی مؤثر و کارآمد و دادرسی عادلانه، شرط ذاتی و جدایی‌ناپذیر حمایت از حقوق شهروندان در مقابل سوءاستفاده خودسرانه مقامات دولتی از اختیارات و صلاحیت‌های خود و اعمال غیرقانونی سازمان‌ها و افراد می‌باشد. از منظر حقوقی ضمانت اجرای اصل حاکمیت قانون، بطلان و یا عدم نفوذ اعمال و تصمیمات مقامات اداری است [۱۳].

۵- ارزیابی قانونی و نهادی نظام مدیریت آب ایران بر مبنای اصول حقوقی حکمرانی آب

- در بخش عمده‌ای از اسناد و قوانین بالادستی، ضمن بیان مفاهیم مترقی حقوقی و مدیریتی، رویکرد جامعی در ارتقای سطح شاخص‌های سه‌گانه حقوقی حکمرانی آب، یعنی حق دسترسی به اطلاعات، مشارکت عمومی و دسترسی به دادرسی دیده می‌شود که به طور خلاصه در ادامه آمده است:

قانون دسترسی به اطلاعات ۱۳۸۸، سند سیاست‌های کلی نظام ۱۳۸۲، سند اصلاحی راهبردهای توسعه بلندمدت منابع آب کشور ۱۳۸۲، سیاست‌های کلی نظام اداری ۱۳۸۹ و قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی ۱۳۸۹ به صراحت بر اطلاع‌رسانی و حق دسترسی به اطلاعات تاکید دارند.

استفاده از ظرفیت مشارکت عمومی نیز در ماده واحد قانون ایجاد تسهیلات برای توسعه طرح‌های فاضلاب و بازسازی شبکه‌های آب شهری ۱۳۷۷، سند سیاست‌های کلی نظام در مورد منابع طبیعی ۱۳۷۷، سند سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی ۱۳۷۹، سند ضوابط ایجاد تعادل بین منابع و مصارف آب ۱۳۸۷، سند راهبردهای بلندمدت توسعه بخش آب از منظر آمایش سرزمین ۱۳۹۱، سند سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی ۱۳۹۱، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی ۱۳۹۲، نقشه مهندسی فرهنگی کشور مصوب ۱۳۹۲ و سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه ۱۳۹۴ تصریح شده است.

در قانون مسوولیت مدنی ۱۳۳۹، اصل ۱۷۳ اصلاحی قانون اساسی مبنی بر تشکیل دیوان عدالت اداری، قانون توزیع عادلانه آب ۱۳۶۱ و متعاقب آن تشکیل کمیسیون‌ها و مراجع شبه‌قضایی ذیل مجموعه وزارت نیرو، مواد ۱، ۲ و ۳ اصلاحی سال ۱۳۷۵ قانون تشکیل سازمان بازرسی و ماده ۱۱-الف اصلاحی سال ۱۳۸۷ سازمان بازرسی، موضوع دادرسی و رویه آن تبیین شده است.

- در حالیکه اسناد بالادستی، پتانسیل بالایی در ارتقای شاخص‌های حکمرانی مطلوب، دستیابی به اهداف توسعه پایدار و مدیریت یکپارچه منابع آب دارند، لیکن قوانین و مقررات جاری، که مهم‌ترین آن؛ قانون توزیع عادلانه آب ۱۳۶۱ می‌باشد، از ظرفیت‌های لازم برای نیل به این مقاصد برخوردار نیستند. به دلیل اینکه ماهیت اسناد

بالادستی، راهبردی و نه اجرایی است، لزوم تطبیق و تدوین و به‌روزرسانی قوانین و مقررات، با این اسناد لازم به نظر می‌رسد. بررسی قانون توزیع عادلانه نشان می‌دهد که این قانون، ضمن ناکارآمدی در پاسخ‌گویی به چالش‌های آب کشور، امکان دخل و تصرف بدون محدودیت دولت و اعمال صلاحیت گسترده و انحصاری وزارت نیرو بر منابع آبی را فراهم آورده و جامعیت لازم در خصوص جلوگیری از موضوعاتی مانند آلودگی، مدیریت تقاضا و برداشت، استفاده از توان ذی‌نفعان و سازمان‌های غیردولتی و نیز بهره‌وری مصرف را ندارد.

- فقدان شفافیت و اطلاع‌رسانی در فرآیند تصمیم‌گیری و به عبارت دیگر خلاء اصل «الزام به بیان دلایل تصمیم‌های دولتی» در حوزه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری‌های آبی، هرگونه دخالت پیش از اقدام توسط سایر ذی‌نفعان را غیرممکن و امکان طرح دعاوی پس از اقدام نسبت به تصمیمات اتخاذی را بسیار سخت می‌نماید. در چنین شرایطی، عملاً امکان ارزیابی و داوری تصمیمات دولتی توسط ذی‌نفعان و نهادهای تنظیم‌گر و دیگر گروه‌های جامعه مدنی از جمله سازمان‌های غیردولتی با ابهامات فراوانی روبرو می‌شود. رویه تصمیم‌گیری در خصوص طرح‌های توسعه منابع آب، قیمت‌گذاری و دیگر مسایل موضوع این حوزه، حکایت از آن دارد که این طرح‌ها بدون اطلاع‌رسانی و بهره‌گیری از نظرات ذی‌نفعان و مشارکت ایشان، در فضایی غیر شفاف و با اعمال دخالت‌های سیاسی، بدون در نظر گرفتن منافع عمومی و حاکمیت قانون و در برخی موارد حتی در مابینت با مبانی قوانین و اسناد بالادستی و مصوبات نهادهای عالی از جمله شورای عالی آب، صورت می‌گیرد.
- وزارت نیرو و جهاد کشاورزی، به عنوان دو نهاد تصمیم‌گیر، عملاً دارای تعریف مشخصی از حضور ذی‌نفعان در حوزه تصمیم‌گیری، تنظیم استانداردها و قیمت‌گذاری آب نیستند.
عدم تبیین جایگاه ذی‌نفعان با هدف مشارکت موثر در فرآیند تصمیم‌گیری، از موانع اصلی حرکت بر مسیر حکمرانی مطلوب است. باید تاکید شود که مدیریت منابع آبی، تنها با تکیه بر نهادهای دولتی که سازمان‌هایی ایستا و فاقد پویایی لازم می‌باشند بسیار سخت و در حصول نتیجه‌ی کامل، غیرممکن است و این نقطه‌ی ضعف، تنها با حضور گروه‌های ذی‌نفع به نقطه‌ی عطف تبدیل شده و باعث پویایی سیستم حکمرانی منابع آب خواهد شد. البته در این مرحله نیاز به تمرکز بر آموزش مستمر و کاربردی به ذی‌نفعان و ایجاد قوانین مورد نیاز می‌باشد [۱۴].
- در سند تاسیس نهادهای تنظیم‌گر دولتی شورای عالی آب، سازمان حفاظت محیط زیست و شورای اقتصاد، جایگاهی برای اطلاع‌رسانی و مشارکت ذی‌نفعان و گروه‌های دیگر جامعه مدنی از جمله سازمان‌های غیردولتی دیده نمی‌شود.

علاوه بر موارد ذکر شده، فقدان ارتباط ساختاری بین نهادهای تنظیم‌گر شورای عالی آب، شورای اقتصاد و سازمان حفاظت محیط زیست در کنار عدم هماهنگی با نهادهای تصمیم‌گیر با هدف جلوگیری از تعارض منافع درون و برون سازمانی، از چالش‌های عمده در نظام مدیریت آب کشور است.

فشارهای سیاسی و دخالت اشخاص و دستگاه‌های نامرتب به دلیل فقدان حاکمیت قانون که خود متأثر از عدم رعایت چارچوب‌های اصل تفکیک قوا در نظام سیاسی کشور است، در کنار عدم هماهنگی بین دستگاهی و فضای غیرشفاف در اتخاذ تصمیمات نهادهای تصمیم‌گیر، رگولاتورهای حکومتی را به نهادهایی منفعل در حوزه تنظیم‌گری و حفاظت از منافع عمومی بدل ساخته است. به عبارت دیگر نهادهای تنظیم‌گر که وظیفه کنترل عملکرد نهادهای اداری را بر اساس قانون دارند، کارآیی لازم در برابر نهادهای قدرتمند تصمیم‌گیر را ندارند.

- علیرغم گسترش بحران‌های آبی در نیم قرن اخیر، لیکن تغییر مهمی در رویه قضایی کشور برای حضور سازمان‌یافته در عرصه موضوعات زیست‌محیطی و نیز در برخورد با تخلفات و جرایم زیست‌محیطی و آبی به وجود نیامده است. ضمن اینکه در هیچ یک از نهادهای عمومی دادگستری، مراجع و دادگاه‌های تخصصی آب و محیط زیست وجود ندارد.

تتبع در احکام قضایی در حوزه آب و محیط زیست حاکی از آن است که تغییرات در قوانین مربوطه در فواصل زمانی کوتاه‌مدت، اطاله دادرسی و عدم وجود دادگاه‌های تخصصی ذیل دیوان عدالت اداری از عوامل اصلی عدم شکل‌گیری یک رویه قضایی منسجم و ایجاد وحدت رویه در موضوعات آبی و استقرار یک نظام دادرسی منصفانه می‌باشد.

مقررات مربوط به طرز تشکیل مراجع شبه‌قضایی اداری و قواعد راجع به آیین و تشریفات آن‌ها در رسیدگی به اختلافات و شکایات و نیز ضوابطی که در صدور آراء و اخذ تصمیمات دارند، یک دادرسی بی‌طرفانه و به دور از هرگونه اعمال نفوذ را فراهم نمی‌آورد، در صورتی که عدالت حکم می‌کند، اعضای این مراجع اختصاصی از میان افراد مطلع و بصیر در امور حقوقی و کارشناسان باتجربه و امین انتخاب شوند که از نظر استخدامی وابسته به دستگاه مربوط نباشند و امنیت شغلی‌شان نیز تامین شود [۱۵].

استفاده از توان سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی در کمک به نهادهای تنظیم‌گر قضایی دیوان عدالت اداری و سازمان بازرسی، موضوع مهم و در عین حال مغفول‌مانده‌ای است که علیرغم تصریح قانونگذار، تاکنون شاهدی از بهره‌گیری از این ظرفیت در دادرسی‌های زیست‌محیطی و آبی دیده نشده است. به طور کلی، بهره‌گیری از این توان از دو بعد قابل بررسی است؛ یکی از بعد حمایتی و کمک به دستگاه تنظیم‌گر که در اصلاحیه سال

۱۳۸۷ سازمان بازرسی بر آن تصریح شده و دیگر امکان اقدام قضایی مستقیم سازمان‌های غیردولتی در دیوان عدالت اداری، که می‌توان جایگاه آن را در آیین‌نامه اجرایی تاسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی مصوب ۱۳۸۴ یافت.

۶- ارائه گزینه‌های مطلوب و پیشنهادات

- تدوین قوانین جدید به جای قانون توزیع عادلانه با بهره‌گیری از پتانسیل اسناد بالادستی و با محوریت مدیریت یکپارچه منابع آب، که در آن ضمن تعریف دقیق عناصر سه‌گانه حقوقی حکمرانی؛ سازوکارهای اجرایی و ضمانت‌های حقوقی لازم پیش‌بینی شده باشد. در این قوانین لازم است سازوکارهای هماهنگی بین نهادهای تصمیم‌گیر به روشنی مشخص شود تا از هرگونه تعارض منافع، جلوگیری به عمل آید. تثبیت جایگاه نهادهای تنظیم‌گر و استفاده از توان سازمان‌های غیردولتی در امر حفاظت از منابع آبی، موضوع مهمی است که باید مورد لحاظ قانونگذار قرار گیرد. به علاوه با توجه به اینکه حوضه آبریز، واحد اصلی در مدیریت یکپارچه منابع آب بوده و شرایط حاکم بر حوضه‌های شش‌گانه آبریز کشور، متفاوت می‌باشد، لازم است تا قوانین جدید، ضمن مطالعه‌ای جامع، با در نظر گرفتن شرایط و چالش‌های هر حوضه آبریز، به طور مجزا و بر اساس حوضه‌های آبریز کشور تنظیم گردد.
- ایجاد کمیسیون یا کمیته حکمرانی، ذیل نهاد تنظیم‌گر شورای عالی آب، با حضور نمایندگان نهادهای تصمیم‌گیر و تنظیم‌گر، سازمان‌های غیردولتی و با مشارکت موثر ذی‌نفعان؛ برای پیگیری و تثبیت عناصر سه‌گانه حقوقی حکمرانی آب در نظام مدیریت آب کشور.
- ایجاد قانون اطلاع‌رسانی زیست‌محیطی که دقیقا این که چه اطلاعاتی، با چه هزینه‌ای، چه سازوکاری و به چه شیوه‌ای (مکتوب یا الکترونیکی) منتشر شود، در آن لحاظ گردد. وجود ضمانت‌های حقوقی روشن و قوی، پشتیبان اصلی چنین قانونی است که باید در قانون مزبور گنجانده شود. تاسیس یک کمیسیون اطلاع‌رسانی زیست‌محیطی بر اساس قانون اخیر و برای تضمین اجرای آن، لازم است. پیشنهاد این است که کمیسیون مذکور ذیل سازمان حفاظت محیط زیست و با استفاده از توان سازمان‌های غیردولتی تعریف گردد. تشکیل این کمیسیون، عاملی مهم در ارتقای شفافیت، مبارزه با فساد سازمان‌یافته و حفاظت از منافع عمومی است. البته تا زمان تدوین قانون مذکور، می‌توان از پتانسیل قانون دسترسی به اطلاعات ۱۳۸۸ استفاده کرد.

- تشکیل کمیسیون‌های شبه‌قضایی با حضور قضات و کارشناسانی غیر از مستخدمین نهادهای اداری، ذیل مجموعه نهادهای تصمیم‌گیر، در کنار استقرار شعب تخصصی آب و محیط زیست ذیل مجموعه دیوان عدالت اداری؛ با هدف دسترسی سریع، منصفانه و عادلانه در دادرسی‌های آبی.

۲- مراجع

- [۱] کاپونترا، دانتی آگوستو و نانی، مارسلا. (۱۳۹۲). «اصول حقوق و مدیریت آب». ترجمه عبدالهی، محسن و عباسی، اصلی. چاپ اول، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، تهران، ایران.
- [۲] هاشمی، سیدمختار. (۱۳۹۴). «تدوین و رایه چارچوبی نهادی و ساختاری (سازمانی) برای اجرای مدیریت یکپارچه منابع آب در ایران». دفتر پژوهش‌های کاربردی شرکت مدیریت منابع آب ایران.
- [3] Matando, J. I. (2002). "A Comparison Between Conventional and Integrated Water Resources Planning and Management", *Physics and Chemistry of the Earth*, vol. 27, p. 831-838, Elsevier Science.
- [۴] اردکانیان، رضا و ضرغامی، مهدی. (۱۳۸۳). «حکمرانی در مدیریت بهم پیوسته منابع آب». اولین کنگره ملی مهندسی عمران: تهران.
- [5] Peter Rogers and Allan W Hall. (2003). "Effective Water Governance," in *TEC Background papers n 7 (Global Water Partnership Technical Committee)*, 16.
- [6] Douglass North et al. (2008). "Governance, Growth, and Development Decision-Making," (New York: The World Bank), 17.
- [7] García Quesada, Mónica. (2011). "Water and Sanitation Services in Europe: Do legal frameworks provide for Good Governance?" , UNESCO Centre for Water Law, Policy and Science, University of Dundee(United Kingdom), p. 10.
- [8] David Weil. (2002). "The Benefits and Costs of Transparency: A Model of Disclosure Based Regulation". http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=316145.
- [9] García Quesada, Ibid, p. 37.
- [10] R Abers. (2001). "Inventing Local Democracy: Grassroots Politics in Brazil". (Boulder, CO: Westview Press).
- [11] J Stern and S Holder. (1999). "Regulatory Governance: Criteria for Assessing the Performance of Regulatory Systems: An Application to Infrastructure Industries in the Developing Countries of Asia," *Utilities Policy* 8, no. 1.
- [12] Cosmo Graham. (1998). "Is There a Crisis in Regulatory Accountability?," in *A Reader on Regulation*, ed. Richard Baldwin, Colin Scott, and Christopher Hood (Oxford: Oxford University Press).
- [۱۳] و [۱۵] طباطبایی مؤتمنی، منوچهر. (۱۳۹۳). «حقوق اداری». انتشارات سمت: تهران.

[۱۴] جمالی، صادق و مدنیان، غلامرضا. (۱۳۹۵). «معاهدات آبی فرامرزی در سازگاری با تغییر اقلیم». اولین همایش ملی حقوق آب ایران.

اسناد و قوانین

(۱) سند اصلاحی راهبردهای توسعه بلندمدت منابع آب کشور ۱۳۸۲

(۲) سند راهبردهای بلندمدت توسعه بخش آب از منظر آمایش سرزمین ۱۳۹۱

(۳) سند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی ۱۳۹۲

(۴) سند سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه ۱۳۹۴

(۵) سند سیاست‌های کلی نظام ۱۳۸۲

(۶) سند سیاست‌های کلی نظام اداری ۱۳۸۹

(۷) سند سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی ۱۳۹۱

(۸) سند سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی ۱۳۷۹

(۹) سند سیاست‌های کلی نظام در مورد منابع طبیعی ۱۳۷۷

(۱۰) سند ضوابط ایجاد تعادل بین منابع و مصارف آب ۱۳۸۷

(۱۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۵۸ و اصلاحات بعدی

(۱۲) قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی ۱۳۸۹

(۱۳) قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ۱۳۸۸

(۱۴) قانون تاسیس وزارت نیرو ۱۳۵۳

(۱۵) قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور ۱۳۶۰ و اصلاحات بعدی

(۱۶) قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی سال ۱۳۷۹

(۱۷) قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری ۱۳۹۲

(۱۸) قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب ۱۳۷۱

اولین اجلاس «هم‌اندیشی با متخصصان علوم آب و محیط‌زیست»
وزارت نیرو، ۱۰ اسفند ۱۳۹۶

---

۱۹) قانون توزیع عادلانه آب ۱۳۶۱

۲۰) قانون مسوولیت مدنی ۱۳۳۹

۲۱) ماده‌واحد قانون ایجاد تسهیلات برای توسعه طرح‌های فاضلاب و بازسازی شبکه‌های آب شهری ۱۳۷۷

۲۲) نقشه مهندسی فرهنگی کشور مصوب ۱۳۹۲